

УДК 930 : 378.4(477.54)"184/192"

**Історична славістика та візантиністика
у Харківському університеті
(середина XIX – поч. XX ст.):
традиції у вивченні та викладанні середньовічної
історії південних слов'ян**

Домановська М. Є.

У статті з'ясовується питання взаємозв'язку славістики та візантиністики на прикладі наукових студій та навчальних курсів викладачів Харківського університету. Визначено причини активізації слов'янознавчих досліджень впродовж означеного періоду, проаналізований візантиністичний доробок харківських вчених-славістів, акцентовано увагу на тому факті, що одним із головних джерел зародження харківської університетської візантиністики були слов'янознавчі студії та навчальні дисципліни з середньовічної історії південних слов'ян.

Ключові слова: славістика, візантиністика, Харківський університет.

У середині XIX століття в Російській імперії відбувається зародження двох комплексних наукових дисциплін – слов'янознавства та візантиністики. Вже перші студії з історії, літератури, мистецтва південнослов'янських народів доби середньовіччя унаочнили наявність спільного предмету дослідження цих дисциплін, що передбачав неминуче поєднання слов'янознавчих та візантиністичних студій. Від часу впровадження Статуту 1835 р., який започаткував існування університетських славістичних кафедр, слов'янознавство здобуло статус навчальної дисципліни. Візантиністика подібного статусу не мала, однак виклад проблем візантійської історії та культури здійснювався у межах різноманітних курсів для майбутніх істориків, філологів та юристів.

Питання взаємозв'язку славістики та візантиністики в дослідженнях, присвячених середньовічній історії балканських народів, що належали до так званої «візантійської співдружності» [23,

© М. Є. Домановська, 2014

с. 11-15], в історіографії фактично не висвітлене. Окремі зауваження про нерозривний зв'язок візантиністики із балканістикою, слов'янознавством, орієнталістикою належать Г. Л. Курбатову. Він пояснював це явище поліетнічністю візантійської держави, через що вивчення історії Візантії неможливе без звернення до історії окремих народів, які в різні періоди входили до складу Імперії [11, с. 4]. Втім, щодо харківських дослідників, зокрема славістів, він обмежився згадкою лише про доробок М. С. Дринова, залишивши поза увагою імена П. О. Лавровського, О. Л. Погодіна, Г. А. Ільїнського [11, с. 122-123]. Як правило, від середини XIX ст. питання історії, культури, мови, літератури слов'ян, що перебували поза межами Російської імперії, відносили до дослідницького поля славістики [15, с. 45-83; 30, с. 4, 91]. Наявність візантиністичної складової в студіях, присвячених балканському середньовіччю, в узагальнюючих працях із історії російського слов'янознавства спеціально не наголошувалась [див., наприклад: 10; 15]. Виняток становили славісти В. І. Григорович та М. С. Дринов, доробок яких у галузі візантійської історії високо оцінював відомий російський візантиніст Ф. І. Успенський та дослідники кінця XX – поч. XXI ст. [1; 15; 17; 18; 20; 31; 34]. Близькими до візантиністики є кирило-мефодіївські студії, авторами яких зокрема у Харківському університеті були І. В. Платонов, П. О. Лавровський, М. С. Дринов. Втім, чи не єдиним дослідником, який долучив цей напрям поряд із славістикою та церковною історією до візантиністики, є харківський історик С. І. Лиман [17, с. 412; 19, с. 230-213]. Натомість С. А. Копилов не визнає міждисциплінарного характеру робіт, присвячених місії св. Кирила та Мефодія, називаючи ці студії самостійним напрямком історико-славістичних досліджень [10, с. 135-168]. Таким чином, за винятком М. С. Дринова, візантиністичний доробок і візантиністичні навчальні курси харківських науковців-славістів (П. О. Лавровського, П. О. Безсонова, Г. А. Ільїнського, О. Л. Погодіна) залишилися поза увагою дослідників і потребують спеціального аналізу.

Приклад викладачів Харківського університету, які зверталися до середньовічної історії південних слов'ян у наукових студіях та навчальних курсах, може допомогти глибше зрозуміти проблематику взаємозв'язку славістики та візантиністики впродовж означеного періоду. При цьому аналіз їхнього доробку дозволить нам значною мірою доповнити історію харківської

візантиністики саме науковцями-славістами, чиї дослідження та викладацька діяльність нерідко передбачали, окрім володіння слов'янськими мовами та знаннями про минуле слов'янських народів, ще й активне використання візантійського історичного матеріалу та джерел. Необхідним видається визначення кола навчальних славістичних курсів, що передбачали звернення до візантиністики в контексті викладу південнослов'янської історії, філології та літератури. Також серед завдань дослідження важливе місце посідає з'ясування факторів, які спричинили активізацію слов'янських та візантійських студій та викладання відповідних дисциплін у російських університетах впродовж середини XIX - поч. XX ст.

Фактично єдина в літературі спроба обґрунтування взаємозв'язку російської візантиністики і слов'янознавства середини XIX ст. міститься у роботі харківського візантиніста-мистецтвознавця Ф. І. Шміта (1877–1937) «Политика и византиноведение» [33, с. 14-15]. Зародження так званого «державного» інтересу до візантійського минулого він пов'язував з «Грецьким проектом» Катерини II із відтворення Візантійської імперії, провідну роль у якому було відведено Росії. Програма масштабних подальших завоювань, початок яким поклав Ясський мир 1791 р. і приєднання до Російської імперії Північного Причорномор'я з Кримом, вимагала ідейного фундаменту, який могли дати дослідження минулого південних слов'ян. Гасло звільнення братніх слов'янських народів від турецького панування, що потребувало ідейного обґрунтування, спричинило активізацію візантійсько-слов'янських досліджень у середині XIX ст. Як справедливо зазначав Ф. І. Шміт, якщо у XVIII ст. в Росії візантинізнавство існувало нерозривно із російською історією, то від середини XIX ст. воно міцно пов'язується із слов'янознавством [33, с. 15-16]. Слов'янофільство і панславизм, Східна криза 1875–1878 рр., масштабна російсько-турецька війна 1877–1878 рр., мета якої була викладена в лаконічному гаслі «Константинополь!», спричинили широкий громадський резонанс і багато в чому зумовили прорив у візантиністиці і балканістиці [детально про «візантинізм» у зовнішній політиці Російської імперії див: 12; 16, с. 17-156; 18; 24, с. 136-158; 32, с. 647-823].

Від середини XIX ст. провідними центрами у Російській імперії з вивчення слов'яно-візантійської історії судилося стати Петербурзькому і Новоросійському університетам. У столичному Петербурзькому університеті впродовж останньої чверті XIX ст.

сформувалася потужна візантиністична наукова школа В. Г. Васильєвського, одним із напрямів якої стали актуальні для того часу слов'яно-візантійські студії [22]. Популярними подібні дослідження стали також у Новоросійському університеті, передусім завдяки відомому славісту В. І. Григоровичу, який обіймав кафедру слов'янської філології впродовж 1865–1876 рр. Ф. І. Успенський, назвавши В. І. Григоровича першим у Росії візантиністом, відзначав його глибоке розуміння зв'язку між дослідженням Візантії і слов'ян, і запропонував формулу «вивчення слов'янства у Візантії і візантинізму у слов'янстві», що фактично стала ідейною основою подальших студій, присвячених південнослов'янським народам доби середньовіччя [31, с. 31-32].

Після смерті В. І. Григоровича (1876), який неодноразово нарікав на відсутність учнів, у Новоросійському університеті вже впродовж останньої чверті XIX ст. працювала ціла плеяда фахівців-візантиністів, які прибули до Одеси з університетів Петербурга, Москви, Харкова. Максимально до південнослов'янської середньовічної тематики наблизився Ф. І. Успенський, чия докторська дисертація «Створення Другого Болгарського царства» (1879) була надзвичайно своєчасною та політично актуальною. Серед його численних загальних і спеціальних курсів з історії середніх віків значне місце належало курсу історії південних слов'ян до турецького завоювання, південнослов'янська проблематика була також присутня в лекціях з історії русько-візантійських зв'язків IX–X ст. та історіографії Візантії [див. наприклад: 2; 29].

Перші звернення до середньовічної історії та літератури південних слов'ян у Харківському університеті в середині XIX ст. передусім мали місце у контексті навчального курсу «слов'янських старожитностей». Після короткого періоду викладацької діяльності І. І. Срезневського (1842–1847) кафедра слов'янської філології залишалася вакантною, і була заміщена впродовж 1851–1869 рр. П. О. Лавровським, який поступово замінив «слов'янські старожитності» окремими курсами з історії та літератури слов'янських народів, що передбачали огляд візантійсько-слов'янських зв'язків та знайомство із ромейськими джерелами [15, с. 793-795; 21, с. 37-47; 30, с. 213-214].

Візантиністична складова була присутня в наукових студіях П. О. Лавровського з історії та літератури сербів і хорватів, а також передусім у ґрунтовному дослідженні «Кирило та Мефодій як православні проповідники у західних слов'ян» (1863) [13], у якому

автор взяв за мету дослідження питання про ступінь збереження слов'янськими першовчителями вірності православним традиціям під час місії до західних слов'ян та їхньої позиції у питанні церковного розколу. Фактично це перша фундаментальна робота, підготовлена у Харківському університеті, що демонструє подання матеріалу, який традиційно належить до дослідницького поля славістики, у широкому контексті політичної й церковної історії Візантії та Західної Європи. Про високий рівень роботи, що викликає інтуїтивне бажання співвіднести її із працями більш пізньої позитивістської доби, свідчить увага П. О. Лавровського до постановки проблеми, завдань роботи, ґрунтовний аналіз джерел та увага до праць попередників, а також абсолютно логічний, виважений і легкий для сприйняття виклад матеріалу.

Чільне місце слов'яно-візантійські дослідження займали у творчості М. С. Дринова, який впродовж 1873–1906 рр. у Харківському університеті посідав кафедру слов'янської філології [9, с. 134]. Від самого початку викладацької діяльності науковця центральне місце в його навчальних курсах займала історія південних слов'ян доби середньовіччя, що передбачало активне вивчення візантійських джерел та імперської політики на Балканах. Пріоритет подібної тематики у навчальних курсах був зумовлений передусім науковими уподобаннями самого М. С. Дринова, чії обидві дисертації [5; 6] були присвячені середньовічній історії балканських народів, що входили до візантійської зони впливу. Втім, така проблематика цілком відповідала вже згаданому підвищеному інтересу громадськості та була надзвичайно актуальною у контексті зовнішньополітичного курсу Російської імперії останньої чверті XIX - поч. XX ст. Заслуги М. С. Дринова як візантиніста здобули високої оцінки в історичній науці, не зважаючи на його певну упередженість, обумовлену передусім національною ідентичністю і щирими переживаннями за долю болгарського народу, що виявилися у низці антивізантійських висловлювань [див., наприклад: 1; 3; 17, с. 387-388].

Окрім курсу історії південних слов'ян, що передбачав значну візантинознавчу складову, у Харківському університеті М. С. Дринов читав загальний курс слов'янознавства, «Історію слов'янських літератур», «Слов'янську філологію», «Історію слов'янської писемності», «Історію літератури південних слов'ян у зв'язку з їхньою політичною історією», «Огляд стародавньої писемності південних слов'ян», «Історію слов'янських

народів» [9, с. 136-137]. Викладацька і наукова діяльність М. С. Дринова повною мірою унаочнює той факт, що вивчення південнослов'янської середньовічної історії, мови, літератури було й залишається неможливим без ґрунтовної візантиністичної підготовки. У його активній громадській діяльності і боротьбі за відновлення болгарської державності, що потребували серйозної ідеологічної підготовки, значну роль відіграв фах вченого-славіста, візантиніста, болгариста, який сприяв глибокому розумінню історичного минулого та культурного коріння болгарського народу.

Поряд із М. С. Дриновим слов'янознавчі дисципліни передусім лінгвістичного циклу в Харківському університеті викладав П. О. Безсонов (1828–1899), призначений професором кафедри слов'янської філології 1878 р. на період відрадженьня М. С. Дринова до Болгарії, а 1884 р. затверджений на посаді ординарного професора [9, с. 128-129]. Присутність на кафедрі слов'янської філології двох ординарних професорів-славістів, поза сумнівом, свідчила про значну роль слов'янознавчих дисциплін у навчальному процесі, що, знов-таки, цілком відповідало політичному курсу Російської імперії, а також демонструвало широкий обсяг і різноманіття славістичних курсів. Візантиністичного наукового доробку П. О. Безсонов не залишив, але звернення до візантійської історії та літератури, безумовно, передбачали лекції та практичні заняття зі «Слов'янських старожитностей», «Історії слов'янських першовчителів», «Історії Болгарії та Сербії», західнослов'янських мов та літератур, «Історії південних та західних слов'ян» [9, с. 131].

Після смерті П. О. Безсонова та М. С. Дринова курс історії південних слов'ян [8] впродовж 1907-1909 рр. читав відомий висококваліфікований славіст Г. А. Ільїнський (1876–1937), випускник Петербурзького університету, учень О. І. Соболевського та О. О. Шахматова, який належить до числа репресованих російських вчених-славістів [6; 28]. Саме з Харкова Г. А. Ільїнський вирушив у відрадженьня на Афон, де за короткий час здійснив збір матеріалів та копіювання болгарських середньовічних княжих грамот. Його докторська дисертація [7], відзначена Ломоносівською премією, посіла чільне місце в його значному науковому доробку і високо оцінюється сучасними славістами. Суттєве значення це палеографічне дослідження має і для візантиністики, оскільки середньовічна історія болгар нерозривно пов'язана із Візантією, а княжі грамоти мають надзвичайну цінність для з'ясування особливостей державних традицій, економічних процесів,

соціальної структури, культурного та релігійного життя народу, що, безперечно, мав найтісніші зв'язки з Імперією.

Наступником Г. А. Ільїнського за кафедрою славістики і, фактично, останнім харківським славістом дореволюційної доби став А. Л. Погодін (1872–1947), випускник Петербурзького університету, учень провідного російського славіста В. І. Ламанського, професор кафедри слов'янської філології Варшавського університету, який впродовж 1910-1919 рр. займав однойменну кафедру у Харківському університеті [14, с. 166-168]. До візантиністики він традиційно звертався в курсах слов'янських старожитностей, історії слов'ян, історії сербської та болгарської літератури. А. Л. Погодін одним із перших у Російській імперії опублікував узагальнюючі нариси з історії Сербії та Болгарії [25; 26; 27], у яких подав огляд подій візантійсько-слов'янської історії.

Стислий огляд праць та навчальних курсів харківських вчених-славістів, присвячених середньовічній історії та літературі південних слов'ян, а також популярній у середині XIX ст. кирило-мефодіївській тематиці, демонструє майже обов'язкове звернення науковців до проблеми візантійського впливу на політичну долю та культуру слов'янських народів. З огляду також на особливості розвитку російської історико-філологічної науки нового часу та політичний курс Російської імперії, слід зазначити, що процес становлення славістики та візантиністики у Харківському університеті від середини XIX ст. відбувався нерозривно та синхронно. Розвиток подібних студій і впровадження до навчального процесу слов'янознавчих та візантинознавчих курсів цілком відповідали російській державній ідеології, невід'ємною складовою якої впродовж останньої третини XIX - поч. XX ст. стало всебічне обґрунтування претензій Російської імперії на «візантійський спадок», що передбачало долучення до її володінь земель балканських слов'ян та панування над проливами.

Особливістю розвитку історико-філологічної науки у Харківському університеті та у цілому в Російській імперії було домінування студій, присвячених російській та слов'янській історії. За таких умов відбувалося зародження візантинознавчих розвідок, що довгий час не мали самостійного предмету дослідження. Слов'янознавство було одним із провідних напрямів, у контексті якого здійснювалися дослідження візантійської проблематики, і саме у його руслі, поряд із вітчизняною історією та історією церкви, відбувалося становлення візантиністики як навчальної дисципліни.

Значний науковий доробок із проблем візантійсько-слов'янської історії, літератури та джерелознавства належить харківським науковцям О. П. Лавровському, М. С. Дринову, Г. А. Ільїнському, Л. О. Погодіну, які повною мірою мають право на згадки про себе у контексті огляду історії харківської університетської візантиністики середини XIX - поч. XX ст.

Примітки

1. Ангелов Д. Приносят на Марин Дринов в областта на византологията / Д. Ангелов // Изследования в чест на Марин С. Дринов. – София, 1960. – С. 119-128.
2. Бузескул В. П. Общий очерк научной деятельности Ф. И. Успенского / В. П. Бузескул // Памяти академика Ф. И. Успенского (1845-1928). – Л., 1929. – С. 25-52.
3. Домановська М. М. С. Дринов про Русь і Візантію як ворогів Болгарії у X ст. // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Том 25 / НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2012. – С. 26-38.
4. Дринов М. С. Заселение Балканского полуострова славянами / М. С. Дринов // Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. – 1872. – № 4. С. 1-175.
5. Дринов М. С. Южные славяне и Византия в X веке / М. С. Дринов. // Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. – 1875. – № 3. С. 1-152.
6. Журавлев В. К. Григорий Андреевич Ильинский / В. К. Журавлев. – М., 1962. – 78 с.
7. Ильинский Г. А. Грамоты болгарских царей / Г. А. Ильинский // Древности: Труды славянской комиссии Императорского археологического общества. – М., 1911. – 229 с.
8. Ильинский Г. А. Краткий курс истории южных славян, читанный в 1908/9 учеб. году в Х. И. У. / Г. А. Ильинский. – Харьков, 1909. – 230 с.
9. Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905) / Под ред. М. Г. Халанского и Д. И. Багалея. – Х., 2007. – 676 с.
10. Копилов С. А. Проблема історії слов'янських народів в історичній думці України (остання третина XVII – початок XX ст.) / С. А. Копилов. – Кам'янець-Подільський, 2005. – 464 с.
11. Курбатов Г. Л. История Византии (историография) / Г. Л. Курбатов. – Л., 1975. – 256 с.

12. Кутузов Б. П. Византийская прелесть / Б. П. Кутузов. – М., 2003. – 137 с.
13. Лавровский П. А. Кирилл и Мефодий как православные проповедники у западных славян, в связи с современною им историей церковных несогласий между Востоком и Западом / П. А. Лавровский. – Харьков, 1863. – 588 с.
14. Лаптева Л. П. Александр Львович Погодин (1872-1947) как исследователь истории славян / Л. П. Лаптева // Средневековый город. Вып. 17. – Саратов, 2006. – С. 166-184.
15. Лаптева Л. П. История славяноведения в России в XIX веке / Л. П. Лаптева. – М., 2005. – 848 с.
16. Леонтьев К. Н. Византизм и славянство / К. Н. Леонтьев // Леонтьев К. Н. Поздняя осень России. – М., 2000. – С. 17-156.
17. Лиман С. И. Идеи в лагах: Запад или Восток? Средневековье в оценках медиевистов Украины (1804 – первая половина 1880-х гг.) / С. И. Лиман. – Х., 2009. – 688 с.
19. Лиман С. И. Влияние Восточного кризиса 1875-1878 гг. на тематику исследований по южнославянскому средневековью (На материалах украинских земель Российской империи) / С. И. Лиман. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/drzb/2009_3/Liman_S.pdf. Доступ: 11.11.2013.
20. Лиман С. И. Харьковская школа Кирилло-Мефодияны // Дриновский сборник. – Т. 5. – Харьков-София, 2007. – С. 230-239.
21. Лиман С. И., Страшнюк С. Ю. Харьковский период научно-педагогической и общественной деятельности Марина Дринова. Критическое прочтение источников / С. И. Лиман, С. Ю. Страшнюк // Сборник по случаю 170-годовщины от рождения на проф. Марин Дринов. – София, 2009. – С. 52-71.
22. Лиман С. И. Петро Олексійович Лавровський як історик-медієвіст: харківський період науково-педагогічної діяльності (1851-1869) / С. И. Лиман // Вісник Харківської державної академії культури. – Вип. 30. – 2010. – С. 37-47.
23. Литаврин Г. Г. Василий Григорьевич Васильевский – основатель Санкт-Петербургского центра византиноведения (1838-1899) / Г. Г. Литаврин // Византийский временник. – Т. 55. – 1994. – С. 5-21.
24. Оболенский Д. Византийское Содружество Наций. Шесть византийских портретов / Д. Оболенский. – М., 1998. – 655 с.
25. Петросян Ю. А. Русские на берегах Боспора: (Исторические очерки) / Ю. А. Петросян. – СПб., 1998. – 208 с.
26. Погодин А. Л. История Болгарии / А. Л. Погодин. – СПб., 1910. – 206 с.

27. Погодин А. Л. История Сербии / А. Л. Погодин. – СПб., 1909. – 164 с.
28. Погодин А. Л. Краткий очерк истории славян / А. Л. Погодин. – М., 1915. – 129 с.
29. Самойленко О. Внесок вчених ніжинської славістичної школи (кінець XIX-початок XX ст.) у дослідження історії південних слов'ян / О. Самойленко [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vchdpu/ist/2008_52/Samojlenko.pdf. Доступ - 10.11.2013.
30. Самойлов О. Ф., Самойлов Ф. О. Наукова і педагогічна діяльність професора Ф. І. Успенського в Імператорському Новоросійському університеті / О. Ф. Самойлов, Ф. О. Самойлов [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/zif/2005-2008/pub/16/42.pdf. Доступ - 10.11.2013.
31. Славяноведение в дореволюционной России. – М., 1988. – 414 с.
32. Успенский Ф. И. Воспоминания о В. И. Григоровиче / Ф. И. Успенский // Летопись историко-филологического общества при Императорском Новороссийском университете. Т. 1. – Одесса, 1890. – С. 15-52.
33. Успенский Ф. И. Восточный вопрос / Ф. И. Успенский // Успенский Ф. И. История Византийской империи: Отдел VI. Комнины; Отдел VII. Расчленение империи; Отдел VIII. Ласкари и Палеологи. Восточный вопрос / Сост. Л. В. Литвинова. – М., 1997. – С. 643-823.
34. Шмит Ф. И. Политика и византиноведение / Ф. И. Шмит // Сообщения Государственной Академии истории материальной культуры. – № 7-8. – 1932. – С. 6-23.
35. Щербань Т. Фундатор наукового слов'язознавства. До 190-річчя від дня народження В. І. Григоровича / Т. Щербань // Вісник Національної Академії наук України. – № 5. – 2005. – С. 63-69.

Домановская М. Е. Историческая славистика и византистика в Харьковском университете (середина XIX – нач. XX вв.): традиции в изучении и преподавании средневековой истории южных славян.

В статье рассматривается вопрос взаимосвязи славистики и византистики на примере научных исследований и учебных курсов преподавателей Харьковского университета. Определены причины активизации славянских исследований в указанный период, проанализированы византиноведческие работы харьковских ученых-славистов, акцентировано внимание на том обстоятельстве, что главным источником зарождения харьковской византистики были исследования и учебные дисциплины, посвященные средневековой истории южных славян.

Ключевые слова: славистика, византистика, Харьковский университет.

Domanovska M. Ye. Historical Byzantine and Slavic Studies at Kharkiv University, mid-19th to early 20th century: traditions in the study and teaching of the medieval history of Southern Slavs.

The article discusses the relationship between Byzantine and Slavic Studies using the example of research and teaching by the faculty of Kharkiv University. The author determines the causes of the activization in Slavic Studies during this period, analyzes the work in Byzantine Studies done by Kharkiv slavists, and focuses on the fact that the main impulse for Byzantine Studies in Kharkiv came from research and teaching in the medieval history of Southern Slavs.

Keywords: Byzantine Studies, Slavic Studies, Kharkiv University.

Преподавание историографии в Харьковском университете (вторая половина XX – начало XXI вв.): к 50-летию кафедры историографии, источниковедения и археологии

Куделко С. М.

В статье рассматривается преподавание историографии на историческом факультете Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, начиная с послевоенного периода и до наших дней. Обозначены главные этапы институализации историографии как учебной дисциплины, охарактеризованы важнейшие новации, связанные как с развитием науки, так и преподавательской деятельностью отдельных ученых.

Ключевые слова: историография, преподавание, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина.

Историографические сюжеты присутствовали в работах историков университета на всех этапах его развития. Можно сказать, что в истории Каразинского университета было три всплеска, связанных с институализацией этой науки. В начале XX века мы можем с полным основанием говорить о выделении историографии в качестве самостоятельной дисциплины в трудах Д. И. Багалея, Н. Ф. Сумцова и ряда других исследователей. Историографические студии присутствовали и в довоенных трудах, как представителей «старой школы», так и в марксистских работах новой генерации ученых.¹

На историко-филологическом факультете в дореволюционный период преподавались отдельные курсы, соответствующей направленности, а в советское время историографические сюжеты включались во многие учебные дисциплины.

События 20-х – 30-х гг. XX столетия (отмена преподавания истории, репрессии, Великая Отечественная война) затормозили

¹ Историки-эмигранты Харьковского университета продолжили создание историографических работ за рубежом. Например, А. Н. Фатеев писал о Н. М. Карамзине, А. Л. Погодин о А. И. Соболевском, Е. Ф. Максимович о развитии исторической науки в СССР, А. В. Маклецов по историографии права славянских народов и т.д. Историографические курсы и спецкурсы эти ученые читали в учебных заведениях Праги, Софии, Белграда, Парижа.